

**ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК СКЛАДОВОЇ ІНШОМОВНОЇ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ**

У статті розглянуто особливості методики формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи як складової комунікативної компетенції з урахуванням сучасних інтерактивних технологій навчання. Запропоновано поетапне тренування соціокультурного матеріалу через виконання системи вправ комунікативного характеру.

Одним із провідних принципів навчання іноземної мови на сучасному етапі є принцип культуровідповідності, в основу якого покладено загальнокультурні цінності, норми інтернаціональних культур та традицій. Залучення соціокультурних матеріалів необхідне для досягнення основної практичної мети навчання іноземної мови – формування комунікативної компетенції, тобто здатності до спілкування мовою, яка вивчається. Вітчизняні та зарубіжні методисти Г.В. Колшанський, В.Є. Кавнатська, Л.Г. Кузьміна, А.А. Мирослюбов, В.В. Сафонова, Л.Н. Яковлева, І.Л. Бім, Bernard Hartley та інші визнають необхідність соціокультурного компоненту у формуванні комунікативної компетенції як основи навчання іноземної мови. Ця ідея знайшла своє відображення у Рекомендаціях Ради Європи [1], які визнають мовну компетенцію на сучасному етапі як політику плюролінгвізму, яка ґрунтується не тільки на знаннях певних країнознавчих реалій, а й на соціокультурних аспектах. Дотримання принципу комунікативності на заняттях з іноземної мови сприятиме формуванню і розвитку практичних мовленнєвих навичок і вмінь спілкування. При цьому слід пам'ятати, що навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі має насамперед формувати у студентів здатність до міжкультурної комунікації, якої він буде навчати своїх майбутніх учнів. Ось чому одним із основних пріоритетів у процесі навчання іноземної мови у вищому навчальному закладі має стати розвиток соціокультурної компетенції, основою якої є створення мотивації та інтересу до країнознавчої тематики, до культури та традицій країни і народу, мова якого вивчається, за допомогою яких формуються вміння міжкультурного спілкування. Дана компетенція стосується перш за все соціокультурних умов користування іноземною мовою. Через оволодіння правилами ввічливості, нормами, які регулюють стосунки між поколіннями, класами та соціальними групами, соціокультурний компонент має пронизувати весь процес навчання майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи. Тому необхідно здійснювати ретельний відбір мовного та мовленнєвого матеріалу для ефективного формування соціокультурної компетенції на основі програмних вимог.

Полікультурні пріоритети змісту навчання у вищому навчальному закладі мають ще один аспект. Оскільки метою навчання є не лише становлення іншомовної соціокультурної компетенції, яка співвідноситься з аналогічною компетенцією носіїв мови, але й формування компетенції, пов'язаної із соціальним статусом іншомовного співрозмовника, то, як свідчить досвід, постійно виникає потреба бути представником не тільки власної, але й іншомовної культури.

Чинна програма з іноземної мови в Україні виділяє соціокультурну компетенцію як складову та необхідну частину комунікативної компетенції [2]. Тому вітчизняні вчені-методисти О.О. Коломінова, С.Ю. Ніколаєва, Л.В. Калініна, І.В. Самойлюкевич спрямовують свої зусилля на пошук ефективних інноваційних технологій, які націлені на формування соціокультурної компетенції як вчителя іноземної мови, так і учня. У методичній літературі розглянуті теоретичні питання визначення комунікативної компетенції, зроблені спроби відбору і семантизації соціокультурного матеріалу згідно вимог програми. Однак багато практичних та теоретичних проблем залишається ще не вирішеними: недостатньо науково обґрунтовано відбір текстів соціокультурного характеру, критерії формування соціокультурних умінь, відсутній належним чином відібраний текстовий матеріал соціокультурного спрямування та відповідна система вправ для кожного етапу навчання. Отже, актуальність і недостатня розробленість даного питання в методичній літературі визначають тему даної статті. Метою цієї публікації є спроба запропонувати ефективні шляхи формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови в початковій школі на основі розробленої системи вправ.

Вважаємо, що досягти достатньої ефективності у формуванні соціокультурної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови можливо тільки з урахуванням сучасних технологій у даній галузі, коли формування даної компетенції здійснюється на основі таких принципів, як загальнодидактичного культуророзуміння, діалогу культур і цивілізацій та принципу домінування методично прийнятних проблем [3].

Під соціокультурною компетенцією неавтентичної мовної особистості ми розуміємо здатність здійснювати міжкультурну комунікацію, що базується на знаннях лексичних одиниць з національно-культурним компонентом семантики й уміннях адекватного їх застосування в ситуаціях міжкультурного спілкування, а також уміннях використовувати фонові знання для досягнення взаєморозуміння в ситуаціях опосередкованого і безпосереднього міжкультурного спілкування.

Для вирішення даної задачі, на наш погляд, необхідно розглянути в міжкультурному аспекті функціональну педагогічну діяльність учителя іноземної мови і методичних умінь, що забезпечують реалізацію тієї чи іншої функції. Як відомо, структура професійно-педагогічної діяльності вчителя складається з двох груп функцій. До цілеутворюючих у першу чергу відносять комунікативно-навчальну, розвиваючу і виховну функції. Операційно-структурні функції включають гностичну, конструктивно-планувальну й організаційну [4].

Дослідники, що займаються вивченням функціональної структури педагогічної діяльності вчителя, відзначають ведучу роль комунікативно-навчальної функції і виділяють у ній компонент інформаційно-орієнтовний, мотиваційно-стимулюючий і контрольно-корегуючий.

Компонент комунікативно-навчальної функції, забезпечується наступними умінями: орієнтувати учнів щодо зв'язку між мовою і культурою країни досліджуваної мови, особливостями прояву національної специфіки в соціокультурному поведінні її представників; орієнтувати учнів щодо рис подібності і розходження в культурах рідної і чужої мови. Мотиваційний компонент включає уміння створити в учнів внутрішню потребу користуватися іноземною мовою як засобом спілкування в ситуаціях опосередкованої і безпосередньої міжкультурної комунікації. Контрольно-корегуючий компонент базується на наступних методичних умінях: виділяти мету, форми, види й об'єкти контролю при оволодінні іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування; планувати і здійснювати поточний, навчальний і підсумковий контроль мовних навичок і умінь учнів з метою виявлення рівня володіння іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування. Розвиваюча і виховна функції реалізуються за допомогою наступних умінь: шляхом використання автентичних матеріалів у навчальному процесі розширювати кругозір, розвивати пам'ять, уяву, інтелектуальні здібності учнів, формувати в них уміння аналізувати і виділяти риси схожості і відмінності в рідній і досліджуваній культурах; формувати в учнів уміння самостійно пізнавати незнайому культуру, використовуючи соціокультурні словники, різноманітну довідкову літературу, засоби масової інформації; виховувати учнів у дусі поваги, симпатії до народу-носія досліджуваної мови, а також його соціокультурних цінностей; виховувати в учнів глибоку повагу до національних традицій, звичаїв, культурного надбання рідної країни. Гностична функція реалізується через уміння: аналізувати навчальний матеріал, засоби навчання з погляду представленості в них зведень про культуру країни досліджуваної мови та використання їх у навчальному процесі; передбачати можливі випадки прояву соціокультурної і соціокультурної інтерференції в мовній діяльності учнів; на основі зіставлення національно-культурних, особливостей двох лінгвокультурних спільностей визначати найважчі для засвоєння факти і явища дійсності. Конструктивно-планувальна функція забезпечується наступними методичними вміннями: робити відбір, методичну обробку автентичних матеріалів з урахуванням вікових особливостей і інтересів учнів, і розподіляти дані матеріали по етапах навчання; вибирати найефективніші прийоми і способи ознайомлення учнів з культурою країни, мова якої вивчається; готувати, підбирати, використовувати різні засоби наочності з метою семантизації тих чи інших реалій. Організаційна функція реалізується на базі вмінь вибирати оптимальні способи організації своєї діяльності та діяльності учнів з метою найефективнішого засвоєння фактів іншомовної культури. Формуючи основи лінгвокраїнознавчої компетенції як частини соціокультурної компетенції, слід насамперед: усвідомити, що всі носії мови проявляють культурно обумовлену поведінку; усвідомити, що такі показники, як вік, стать, соціальний статус, місце проживання впливають на те, як люди спілкуються і як поведуться; правильно поводитись у типових ситуаціях, не зазнавати "культурного шоку" під час візиту до країни, мова якої вивчається; розвинути здатність зосереджуватись, оцінювати і організовувати узагальнення про культуру народу, мова якого вивчається; стимулювати інтелектуальну допитливість про іншомовну культуру. Для реалізації комунікативних намірів користувачі мови мають, насамперед, оволодіти наступними умінями: вибирати та використовувати мовленнєві зразки для здійснення комунікативних намірів у конкретних ситуаціях; враховувати культурні особливості, правила мовної та немовної поведінки у типових ситуаціях спілкування.

Таким чином, включення соціокультурного аспекту є необхідним елементом, який має закладатися з перших років вивчення іноземної мови. Майбутній учитель іноземної мови повинен допомагати учням усвідомити своє місце в спектрі культур і бути цілеспрямовано залученим до міжкультурної комунікації, оволодівши соціокультурними нормами комунікативної поведінки.

Для успішного вирішення проблеми формування соціокультурної компетенції необхідно задіяти раціональну систему тренувальних вправ, яка б забезпечила поетапну організацію процесу навчання. Дана система має забезпечити як відбір необхідних вправ, які відповідають становленню навичок та вмінь вживання соціокультурного матеріалу, так і певну послідовність даних вправ, а також регулярність їх виконання в усіх видах мовленнєвої діяльності. З іншого боку, вправи соціокультурного спрямування мають відповідати розробленим в методиці критеріям, а саме, бути: комунікативними, орієнтованими на учня, мовними і мовленнєвими, усними та письмовими, одномовними.

Формування соціокультурної компетенції буде успішним при систематичному виконанні вправ, які передбачають розвиток таких умінь як:

- проводити паралелі між двома культурами;
- вибирати соціокультурні явища згідно завдання вчителя;
- оцінювати соціокультурні події та відмінності;
- висловлювати власну думку;
- формувати асоціативні уміння та естетичні почуття;
- висловлювати своє відношення до історичних подій іншомовної культури;
- формувати позитивне відношення до культури мови, що вивчається;
- інтерпретувати соціокультурну інформацію для формування вмінь критичного мислення;
- коментувати іншомовний матеріал соціокультурного змісту;
- вирішувати соціокультурні завдання в умовних комунікативних ситуаціях.

Дані вправи мають бути підпорядкованими наступним етапам формування та вдосконалення соціокультурної компетенції:

- 1 етап – введення в соціокультурне середовище;
- 2 етап – вирішення соціокультурних проблемних завдань з використанням опор;
- 3 етап – самостійне інтерпретування соціокультурних реалій.

Метою 1 етапу є ознайомлення з соціокультурною ситуацією. Даний етап спрямований на створення таких умов, які сприятимуть кращому розумінню певної соціокультурної ситуації. Насамперед, студенти мають усвідомити значущість даної компетенції. Тому викладач повинен зацікавити учнів соціокультурною проблемою, підібрати відповідний матеріал та розробити тренувальні вправи комунікативного пошукового характеру, які спрямовані на формування умінь здогадки, смислової та мовної антиципації та предикції. Наведемо приклади завдань 1 етапу.

- Listen to the short description of the cities we are going to talk about. Look at the pictures and guess which city is described at each of them.

- Look at the pictures of famous places of Great Britain and Ukraine. Say what you know about these places, concentrating your attention on the following points: culture, traditions, historical events.

- Look at the picture of London and Kyiv and say what a person may feel looking at them.

Метою 2 етапу є тренування соціокультурного лінгвістичного матеріалу в рецептивно-репродуктивних вправах для вирішення проблемних соціокультурних завдань. Майбутній учитель повинен сам навчитись порівнювати та визначати спільні та відмінні риси двох культур, аналізувати та коментувати той чи інший соціокультурний феномен за допомогою вербально-зображальної наочності. Доцільними на даному етапі є вправи на формування умінь проведення паралелей між двома культурами, знаходження відмінностей у культурі іншої нації та формування вмінь критичного мислення. Пропонуємо зразки вправ до даного етапу.

– Listen to the dialogue of two people describing the way they spend Halloween in their countries. Find differences and similarities and say which way appeals to you most and why.

– Look through the text about the English cuisine and comment on the meals and table manners, adding if you have the same in your country.

– Look at the pictures and point out the differences between the means of transport in Ukraine and in Great Britain, describing the means of transport in the order of their importance. What would you change in your country if you could?

Метою креативного етапу є формування вмінь самостійного користування соціокультурними знаннями та вміннями при вирішенні соціокультурних комунікативних завдань. На даному етапі використовуються творчі вправи, які вимагають від студентів повної самостійності у змісті та засобах висловлювання. Деякі вправи передбачають формування вмінь самостійного інтерпретування соціокультурних явищ, коментування та вирішення соціокультурних завдань в комунікативних ситуаціях. Наведемо зразки вправ 3 етапу.

- Look at the pictures and comment on the socio-cultural value of the events depicted in them.
- How can you interpret the role of taxes in our country? Find the necessary information about these phenomena in Great Britain and comment on their similarities and differences.
- Give your idea of the new socio-cultural points in the cultures of Great Britain and Ukraine.

Кожну вправу слід виконувати в парному, малогруповому або макрогруповому режимах.

Отже, для сталого формування соціокультурної компетенції майбутнього вчителя необхідно дотримуватись відповідних етапів, адекватних до них умінь та комплексу вправ соціокультурного змісту. Дані вимоги мають відповідати меті навчання, принципу комунікативності, наявності вербально-зображальної наочності, врахування вікових та психологічних особливостей студентів. Сформованість соціокультурної компетенції дозволить уникнути "культурного шоку", обговорювати свою думку у формі, прийнятній для носія іншомовної культури та сприймати його як рівноцінного партнера спілкування. Від удалого вирішення цієї проблеми залежить успішність правильного формування комунікативної компетенції в цілому на заняттях з іноземної мови у мовному вищому навчальному закладі. У процесі навчання іноземної мови важливо формувати соціокультурну компетенцію студентів – майбутніх вчителів іноземної мови у початковій школі, що забезпечить їм подальшу можливість формування вищеназваної компетенції в учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Наук. редактор укр. видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Англійська мова. 2-12 класи // П. Бех. – К.: Шкільний світ. – 2001. – 43 с.
3. Сафонова В.В. Культуроведение в системе современного языкового образования. ИЯШ № 3, 2001. – С. 13-23.
4. Профессиограмма учителя иностранного языка./ Сост. С.Ф. Шатилов, К.И. Соломатов, Е.С. Рабунский. – Л., 1985. – 125 с.

Матеріал надійшов до редакції 26.12. 2007 р.

Березенская Л.И., Сивава Н.П., Барало Л.В. Формирование социокультурной компетенции будущего учителя начальной школы как составляющей иноязычной коммуникативной компетенции.

В статье рассматривается методика формирования социокультурной компетенции как составляющей коммуникативной компетенции с учетом современных интерактивных технологий обучения. Предлагается поэтапная тренировка социокультурного материала путем выполнения системы упражнений коммуникативного характера.

Berezenska L.I., Sivayeva N.P., Baralo L.V. The Formation of Future Primary School Teachers' Socio-cultural Competence as one of the Components of the Foreign Language Communicative Competence.

The article deals with the methodology of the formation of socio-cultural competence as one of the main components of the communicative competence on the basis of modern interactive techniques. The step-by-step practice of socio-cultural material through the system of exercises of a communicative character at every stage is suggested.